

Lietuvos kultūros tyrimų instituto Šiuolaikinės filosofijos skyriaus vyriausiajam mokslo darbuotojui ir Vilniaus universiteto profesoriui Arūnui Sverdiolui už darbų ciklą HERMENEUTINĖ KULTŪROS FILOSOFIJA (2002–2012) buvo paskirta 2013 m. Lietuvos mokslo premija. Pažymėdami šį išimtiną įvykį ir sveikindami laureatą skaitytojams pateikiame jo viešos paskaitos „Mano filosofinis darbas“ tekstą.

Arūnas Sverdiolas

MANO FILOSOFINIS DARBAS

Taip jau atsitiko, kad mano mokslinių darbų cikle *Hermeneutinė kultūros filosofija*, kuris buvo įvertintas Mokslo premija, ir aplink jį susidėliojo didesnė dalis to, ką apskritai esu nuveikęs. Man pačiam buvo gerokas netikėtumas, kai šitai suvokiau, nes šiaip jau dirbant dėmesys telkiasi ties konkrečiu lauku ar tik laukeliu, o kita vertus – sudomina ir patraukia vis nauji dalykai. Dėmesio laukelis pasislenka, tai, kas rūpėjo seniau, kažin kur nutolsta, taip kad visuma nesusidaro, atrodo padrika ir taki. O šia proga man iškilo šioks toks bendras vaizdas. Kartu, beje, iškilo ir garsusis klausimas: „Nejaugi tai ir buvo gyvenimas?“ Na, šis klausimas dar netobulus ir negali būti tobulas, nes niekad negali pasakyti, kad gyvenimas jau buvo, o kai jis iš tiesų bus buvęs, pats vėlgi negalėsi šito pasakyti. Vis dėlto tam tikru metu šis klausimas iškyla ir darosi prasmingas, pradedi jį suprasti kaip savo klausimą.

Pirmasis mano akademinis darbelis buvo diplominis apie Stasio Šalkauskio ir Antano Maceinos kultūros filosofiją, kurį apsigyniau prieš keturis dešimtmečius, baigdamas Vilniaus universitetą. Nuo to laiko visi mano teoriniai interesai sukosi ir dabar sukasi apie kultūros filosofiją. Parašiau disertaciją apie lietuvių katalikiškąją kultūros filosofiją, paskui, įtraukęs kitų filosofinių ir ideologinių krypčių autorių svarstymą (man svarbiausi buvo Vosylius Sezemanas ir Levas Karsavinas,

o leidyklos paskirtas rankraščio recenzentas pareikalavo, kad būtų aptarti kairieji ir marksistai, faktiškai – stalinistai, tad skyriau vietos ir jiems), išleidau savo pirmąją knygą – *Kultūros filosofija Lietuvoje*.¹

Rašydamas diplominį darbą, disertaciją ir knygą, nelabai žinojau, kaip toks darbas dirbamas ir neturėjau su kuo pasitarti. Lietuvių filosofijos istorija buvo labai menkai tyrinėjama ir labai tendencingai pristatoma. Filosofijos fakulteto mūsų Universitete tada nebuvo, aš baigiau žurnalistiką, taigi visko turėjau mokytis pats, esu autodidaktas, kaip ir dauguma mano kartos filosofų. Mano Maskvoje parašytos disertacijos vadovas buvo XVIII a. prancūzų materializmo specialistas, jis tik šiek tiek prižiūrėjo, kad teksto paviršius atitiktų tuolaikinius reikalavimus.

Todėl dirbau kaip išmaniau. Perskaičiau visas I Lietuvos respublikos ir kiek ankstesnių laikų filosofines ir kvazifilosofines knygas bei straipsnius, kurie atrodė kaip nors susiję su teorine kultūros problematika ir mėginau išlukštenti ar išgauti iš jų lietuvių kultūros filosofiją. Tada tokio tyrimų objekto ir paties pavadinimo tiesiog nebuvo. Aiškindamasis filosofinius istorinius kontekstus, gilinausi į neokantininkų idėjas ir Wilhelmo Dilthey'aus gyvenimo filosofiją, kurių pagrindu apskritai atsirado kultūros filosofija kaip tam tikra filosofinė disciplina ar kryptis. Taip pat studijavau artimesnes įtakas lietuvių filosofams – neoscholastiką, rusų religinę filosofiją, Vladimirą Solovjovą, Nikolajų Berdiajevą, lenkų mesianistą Józefą Mariją Hoene-Wronskį.

Tada maniau, kad jau pabaigiau tą darbą ir toliau eisiu savo keliais. Apskritai taip ir atsitiko, bet vis kam nors prireikdavo tai vieno, tai kito, tai trečio dalyko apie lietuvių filosofiją. Juk jau buvau tapęs žinovu, o tai įpareigoja. Parašiau nemaža straipsnių: rekonstravau Šalkauskio neišdėstyta, bet daugelyje jo veikalų suponuojamą filosofinę sistemą, nagrinėjau Maceinos filosofinių pažiūrų raidą, lokalizavau XX amžiaus Vakarų filosofijos kontekste Sezemano laiko sampratą. Be to, nagrinėjau žymiausių lietuvių išeivijos mąstytojų Juozo Girniaus ir sociologo Vytauto Kavolio kultūros sampratą. Girniaus filosofija, išaugusi egzistencinio filosofavimo pagrindu, tiesiogiai nebeperėmė nei lietuvių kultūros filosofijos tematikos, nei jos metodo. Jo mąstymas gerokai skyrėsi nuo vyresniųjų. Jei ne II pasaulinis karas ir okupacija, Lietuvoje būtų iškilusi nauja mąstytojų karta, o Girnius – pirmasis. Vis dėlto priėjau išvadą, kad išeivijoje, kitomis kultūrinėmis, socialinėmis ir intelektualinėmis aplinkybėmis ir kitoje teminėje plotmėje Girnius pratęsė svarbiausius lietuvių kultūros filosofijos svarstymus, užaštrindamas ir radikalizuodamas jai iškilusias dilemas. Iš Kavolio labai įvairaus pobūdžio sociologinių, psichoistorinių, lyginamosios civilizacijų analizės ir kitokių veikalų pamėginau rekonstruoti jo kultūros filosofijos sampratą.

¹ Vilnius: Mintis, 1983.

Šiam mano darbo segmentui taip pat priklauso devyni Stasio Šalkauskio *Raštų*², kuriuos man buvo pasiūlyta sudaryti, tomai, Vinco Vyčino *Raštų*³ tritomis, taip pat knyga *Visa aprėpianti dabartis*, kurioje surašiau pokalbius su Algiu Mickūnu⁴. Šitaip, drįstu manyti, buvo gana plačiai aprėpta filosofinio kultūros apmąstymo raida nuo lietuviškosios filosofijos atsiradimo XX amžiaus pradžioje, sietino su tautiniu atgimimu, iki savarankiškos akademinės filosofinės disciplinos sukūrimo tarpukario metais ir jos tąsos išėivijoje po II pasaulinio karo. Rimčiau nesiėmiau tik Algirdo Juliaus Greimo semiotikos, kuri yra neabejotinai reikšminga kultūros filosofijos požiūriu – šis darbas lieka ateičiai ir galbūt kitiems.

Šiuos darbus pratėšiau ir turbūt jau užbaigiau prieš metus, išleisdamas knygą *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*.⁵ Joje padariau du dalykus. Pirmą – perrašiau pirmąją knygą, išlaisvindamas nuo anuomet neišvengiamos tarybinės filosofinės kalbos balasto. Pradžioje ketinau tiesiog parengti antrą leidimą, bet tai pasirodė neįmanoma – medinė anų laikų filosofinė kalba pasirodė tiesiog nebepaskaitoma, būtų reikėję daugybės paaiškinimų. Kita vertus, konceptualinis branduolys, mano nuostabai, atsilaikė, pakako nulupti anuomet neišvengiamos konjunktūrinės kalbos luobą. Nepriklausomybės laikais rašyti tekstai tokių operacijų, žinoma, nepareikalavo, perspausdindamas juose palikau jų atsiradimo aplinkybių, taip pat ir savo tuometinių iliuzijų pėdsakus.

Bet dar įdomiau, kad kai kurios I Lietuvos respublikos laikų mąstytojų idėjos pasirodė netikėtai aktualios. Mat dabar atsirado ištisas publicistų ir ideologų spektras nuo ultrakairiųjų iki ultradešiniųjų, kurie atkartoja (žinoma, greičiausiai šito nė neįtardami) ano meto Šalkauskio ar Sezemano tiesioginių ir netiesioginių oponentų argumentus. Todėl šių mąstytojų kažkada paleistos strėlės ir šiandien pataiko į gyvus taikinius. Jų balsai vėl suskamba diskusijoje ar, tiksliau sakant, suskambėtų, jei į juos būtų įsiklausoma. Žinoma, taip nėra, viskas užmiršta ir pradedama lyg plyname lauke.

Man rodos, nelabai sąmoningai, veikiau intuityviai norėjau pratėsti lietuvių kultūros filosofijos darbą. Tačiau ne kaip filosofijos istorikas, o eidamas prie pačių problemų ir savarankiškai jas svarstydamas bei savo atsakomybe spręsdamas. Iš filosofinio istorinio darbo man išliko dėmesys klasikinės Vakarų filosofijos problematikai, pirmiausia metafizinei, pamatinėms jos sąvokoms ir jų transformacijoms istorijos eigoje. Liko svarbus neoscholastinės filosofijos išlaikytas ir perduotas galingas platonizmo ir ypač aristotelizmo potencialas. Tai įvyko ir dėl to susivokiau

² Stasys Šalkauskis, *Raštai*, t. 1–9, Vilnius: Mintis, 1990–2012.

³ Vincas Vyčinas, *Raštai*, t. 1–3, Vilnius: Mintis, 2002–2009.

⁴ *Visa aprėpianti dabartis. Algį Mickūną kalbina Arūnas Sverdiolas*, Vilnius: Baltos lankos, 2004.

⁵ *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*, Vilnius: Apostrofa, 2012.

anaiptol ne iš karto – pradžioje nubėgau į priekį, o jau paskui, gerokai vėliau metafizika mane pasivijo. Taip pat liko aktualus dėmesys kultūros laiko problematikai, susijusiai su žmogaus egzistencijos akiračiu. Taip atsirado pamatinė įtampa, stumianti mane pirmyn, tarp metafizikos, svarstančios tai, kas neatsiranda ir neišnyksta, ir laiko akiratyje besiskleidžiančios patirties, kuri susiduria tik su tuo, kas atsiranda, pabūna ir išnyksta. Šias sąsajas su ankstesniu savo darbu, tiesą sakant, pamačiau tik dabar, retrospektyviai, o tada man tiesiog rūpėjo kiti dalykai.

Tiesiogiai pratęsti lietuvių kultūros filosofijos darbą buvo neįmanoma, nes jos pagrindai pasidarė nebeadekvatūs. Apskritai tai gana keistas dalykas, nes, kaip labai taikliai yra pastebėjęs Etienne'as Gilsonas, neoscholastikos kategorijos yra taip gerai išplėtos ir tokios lanksčios, kad jomis galima suformuluoti ir nagrinėti bet kokią naujai iškylančią problematiką. Jis pats tai pademonstravo, neoscholastiškai performuluodamas savojo laiko egzistencinės filosofijos idėjas. Panašiai elgėsi ir Jacques'as Maritain'as. Tačiau paradoksalu, kad šitaip padarius, tos problemos tartum ištirpsta. Sprendimai ateina gatavi iš kažin kokios argumentacinės mašinos, bet jie nepatenkina, nes yra per bendri, nepagauna naujai iškylančių klausimų savitumo. Beje, vėliau supratau, kad tai būdinga kiekvienai scholastikai, mokyklinei filosofijai, taip pat ir deridinei, fukoistinei ar deliozinei.

Nuo platoniškos ir aristotelinės metafizikos ėjau prie fenomenologijos ir hermeneutikos. Į fenomenologinę filosofiją, ypač Edmundo Husserlio, gilinausi dar būdamas aspirantūroje (dabar tai vadinasi doktorantūra), ji man buvo ir liko svarbi, bet darbų ta tematika beveik nesu parašęs⁶. Nusprendžiau „tyrinėti“, kaip tada buvo ir dabar yra sakoma, hermeneutinę filosofiją. Ilgamečių šios filosofijos studijų rezultatai sutelkti dviejose mano monografijose: *Būti ir klausti*⁷ ir *Aiškinimo ratas*⁸. Jos priskirtinos filosofijos istorijos žanrui, šiose knygoje nagrinėjau svarbiausių hermeneutinės filosofijos atstovų idėjas (Martino Heideggerio, Hanso Georgo Gadamerio, Paulio Ricoeuro ir daugelio kitų), žinomiausias su jomis susijusias diskusijas ir klausimus, kurie taip ir liko daugiau ar mažiau atviri. Be to, daugelį metų dėsciaui tradicinę hermeneutiką, pradėdamas nuo senųjų, graikų ir žydų hermeneutikų iki filosofinės, diltėjiškosios hermeneutikos atsiradimo.

Tačiau tikrasis mano tikslas buvo perprasti hermeneutinį, taip pat su juo kuo glaudžiausiai susijusį fenomenologinį filosofavimą, šitaip pasirengti ir išmokti filosofškai dirbti, tai yra nagrinėti vieną ar kitą rūpinimą problemą. Dabar manau, kad tai buvo mokymasis, *Lehrjahre*, arba, pasinaudojant semiotiniu žargonu – kompetencijos įgijimas. Tas laikas jau praėjo, nebeketinu daugiau rašyti apie hermeneu-

⁶ Šiokios tokios išimtis – „Filosofas ir tapyba“, in Maurice Merleau-Ponty, *Akis ir dvasia*, Vilnius: Baltos lankos, 2005; „Etnometodologija kaip refleksijos pratybos“, *Baltos lankos*, nr. 31/32, 2010.

⁷ *Būti ir klausti. Hermeneutinės filosofijos studijos – 1*, Vilnius: Strofa, 2002.

⁸ *Aiškinimo ratas. Hermeneutinės filosofijos studijos – 2*, Vilnius: Strofa, 2003.

tinę filosofiją ar dėstyti jos autorių idėjas. Filosofijos istoriko darbas pats savaime nėra filosofinis. Idėjų aiškinimasis, jų subtilybių svarstymas yra vidinis mokyklinis dalykas. Jis būtinas, bet jo nepakanka. Tai, ką galima pavadinti tikruoju filosofiniu darbu, prasideda tada, kai įsisavini vienas ar kitas sampratas, pasidarai iš jų įrankius ir tų įrankių pagalba nagrinėji tau rūpimus dalykus. Tiesą sakant, su kompetencijos įgijimu yra sudėtingiau – tam tikra prasme mokymasis niekad nesibaigia. Jau keliolika metų vedu privatų seminarą, kur kruopščiai skaitome su kolegomis dabartinės filosofijos veikalus ir narstome smulkmenas, siekdami patobulinti savo instrumentariumą ir vis paaštrinti filosofinius įrankius.

Libiausiai man rūpėjo probleminis branduolys, susijęs su kultūros apmąstymu, jam skyriau daugiausia dėmesio. *Aiškinimo rate* nagrinėjau dirbinio, kūrinio, žaidimo, istorijos, tradicijos ir kitas problemas, kurios ir kristalizavosi į tai, ką vadinu hermeneutine kultūros filosofija.

Šiai filosofijai plėtoti tiesiogiai ir ištiesai buvo skirta mano knyga *Steigtis ir sauga*, kurią suvokiau kaip pirmąją hermeneutinės kultūros filosofijos tomą. Mane paskatino Vytautas Kavolis. „Savo“ kultūros filosofiją dėščiau keliose aukštosiose mokyklose ir šį tą vis papasakodavau Kavoliui (jis tada ištiesą semestrą skaitė paskaitas „Kultūros dirbtuvė“ Vilniaus universiteto Filologijos fakultete). Kartą Vytautas lakoniškai, kaip jam buvo būdinga, patarė, kad man „jau reiktų publikuoti“. Tada iš užrašų stirtos atskyriau sąlyginai kompaktišką pirmąją dalį. Likusias naudoju paskaitose, jos vis kristalizuojasi ir transformuojasi⁹.

Kultūros filosofijos hermeneutiškumas, kaip jį suprantu, reiškia, kad ne tik tai jos objektus, temas, bet ir konceptualines priemones joms nagrinėti mėginu išgauti iš pačios Vakarų mąstymo tradicijos – ne tiktai filosofinės, bet ir teologinės, poetinės, istoriografinės ir kitų, kokias tik pajėgiu atrakinti. Todėl analizę kaskart plėtoju dviejuose lygmenyse:

1) konkrečioje teminėje plotmėje, susijusioje su vienokiais ar kitokiais kultūros tekstais (mitiniais, epiniais, traginiais, poetiniais, religiniais, filosofiniais), kurie atrodo svarbūs ir įrikiuoti į vieną ar kitą kultūros kismo profilį, taip pat su įvairialypių kultūros istorijų bei teorijų (taip pat ir filosofinių teorijų) nagrinėjama medžiaga bei nagrinėjimo būdais,

2) kartu mėginu užčiuopti pamatinę kultūros filosofijos problemą: kaip reikiiasi vieno ar kito kultūros buvinio (veiksmo ar veikalo – dirbinio, kūrinio ir įvairiausių jų atmainų) buvimo būdas. Laiko akiratyje tai reikiškia – kaip šie buviniai randasi, tveria ir nyksta. Tiesioginė teminė nagrinėjamo teksto plotmė ir klausimai,

⁹ Užbėgdamas už akių rimtesnei publikacijai, išspausdinau kurso santrauką: *Kultūros filosofija. Bendrauniversitetinio kurso medžiaga antrosios studijų pakopos studentams*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007.

kuriuos jam užduodu ir stengiuosi išgauti iš jo atsakymus, kartais labai skiriasi; pavyzdžiui, nagrinėdamas nuodėmės sampratą keliuose apaštalo Pauliaus laiškuose, mėginau rekonstruoti jo policentrinės kultūros erdvės bei laiko sampratą ir tai, kaip trys žmonių bendrijos – žydai, graikai ir krikščionys – patalpinamos, išdėstomos šiuose erdvės ir laiko matmenyse.

Du esminius kultūros aspektus įvardijau kaip steigtį ir saugą. Šios sąvokos nusako kultūrinės ir socialinės žmonių bendrijos pagrindus: jų kūrimą, išradimą, konstravimą ir palaikymą, saugojimą, atkūrimą, rekonstravimą, sklaidą ir plėtrą, pagaliau jų naikinimą, kritiką bei dekonstravimą. Visa tai aptinkama istorijoje. Teminiu atžvilgiu *Steigtyste ir saugoje* daugiausia nagrinėjau veiksmus ir jų tapimą kultūriniais veiksmais, tai yra jų paradigmaticizaciją, virtimą veikimo pavyzdžiais, įsikūnijimą vienokioje ar kitokioje žmonių veiksenoje.

Sekdamas jau minėtu hermeneutiniu principu išgauti konceptualines priemonės iš pačios tradicijos, kitaip sakant, apmąstyti apmąstymą, pačią žmogiškųjų veiksmų sritį aptariau pasitelkęs kai kurias tam tikru būdu centruotas Platono filosofijos sąvokas. Tai, kas laikoma platonizmo branduoliu – idėjų teoriją – pastūmiau kiek į šalį, o dėmesį sutelkiau į tai, kas laikoma veikiau paraštiniu dalyku – erotikos teoriją. Nagrinėjau tai, kaip vadinamąjį buvinio „dalyvavimą“ savo idėjoje, tai yra patį jo buvimą Platonas aptaria laiko ir mirtingosios, biologinės ir kartu supra-biologinės būtybės, arba kultūrinės žmogaus egzistencijos akiračiuose. Čia pamatinėmis sąvokomis pasidaro taip pat dvejopai – biologiškai ir kultūriškai – apibūdinami stoka ir su juo susijęs geismas. Tai pamatinė intencinė egzistencijos sąranga, lemianti giliausią motyvaciją.

Metafizinės amžinosios, sau pačiai tapačios būties atitikmuo pasaulio, tai yra visuotinio kismo srityje, yra aktyviomis pastangomis užtikrinama buvinių tvėrmė. Tik šitaip, sako Platonas, stirna ar liūtas pasiekia savo jam prieinamą amžinybės (stirnų ar liūtų rūšies) dalį. Tai ne kas kita, kaip kova už būvį, savo paties ir savo palikuonių tvėrmę. Kalbant apie žmogiškas būtybes, iškyla dar vienas lygiai svarbus dalykas – savitai žmogiški, kultūriniai gėriai iškeliami aukščiau už vitalinės srities vertybinę dominantę – gyvastį, ir saugomi palaikant šį hierarchinį vertybinį pasirinkimą. Žmogiškojoje egzistencijoje atsiranda dalykų, svarbesnių už gyvybę. Daugiausia nagrinėju dorybės, ypač *arete* pavyzdį. Homero herojai steigia savitą bendriją, paremtą šlovės principu ir šitaip įkūnija tam tikrą idealybę, reikalui esant, savo gyvybės kaina. Kultūrinės graikų bendrijos rastį ir tvėrmę užtikrina praeities herojai, geidę pasiekti šlovę tarp amžininkų bei palikuonių ir savo veiksmais davę sektinus šlovingus pavyzdžius, ir – palikuonys, sekantys šiais juos patraukiančiais, žavinčiais pavyzdžiais ir šitaip kartojantys pavyzdinius veiksmus.

Veiksena būna įtvirtinama ir daugeliu kitų būdų – ne tiktai epinių, bet ir mitinių, istorinių, religinių, filosofinių, teisinių ir kitokių diskursų pagalba. Tapdami mąstymo, suvokimo, jautimo, veikimo, dirbimo ir kūrimo paradigmomis, šie diskursai kiekvienas savaip steigia ir saugo žmonių bendriją, tam tikrą istorinį bendrą žmonių pasaulį, suteikia bruožus žmonių mąstysenai, veiksena ir jausenai. Knygoje konkrečiai nagrinėjau šiuos skirtingus būdus, taip pat jų transformacijas, vykstant pamatiniam Vakarų civilizacijos kismui – modernizacijai iki pat aukštyn kojomis apvirtusios herojiškos figūros – don Kichoto. Pasenusios paradigmos tyko savo bepročių.

Pasakodamas apie kažkada iškilusią dilemą ir atrastą jos sprendimą, diskursas įtraukia gyvuosius į savo tiesų ir vertybių pasaulį. Diskursuose ir kituose kūriniuose įkūnytose esminės žmogiškosios situacijos ir esminiai sprendimai gali netiesiogiai tapti klausytojo, skaitytojo ar žiūrovo situacijomis ir problemomis, pastatyti jį savo akivaizdoje ir įtraukti, o tuo pačiu pareikalauti iš jo rinktis ir veikti vienaip ar kitaip, sakyti „taip“ arba „ne“ – šiandien. Toliau jau yra tiktai valia veikti vienaip ar kitaip, priimti arba atmesti. Diskursas ne tiktai atveria ir palaiko pasirinkimo galimybę atvirą, jis taip pat ir įtraukia, reikalaujamas atsakymo ir atsakomybės. Dar daugiau – jis padaro diskurso akivaizdon stojančių žmonių veiksmus kvalifikuojamais, pamatuojamais, įvertinamais. Ne tiktai skaitytojas įvertina diskursą, bet ir diskursas – skaitytoją.

Minėjau, kad steigties ir saugos sampratas skleidžiau remdamasis klasikinės graikų filosofijos sąvokomis. Tačiau šias pamatines sąvokas gretinau su kitomis, radikaliomis ir negatyviomis sąvokomis, kurios taip pat sudaro Vakarų mąstymo išteklius, atveria ir laiko atviromis kitas pamatines šios tradicijos galimybes. Hermeneutiškai pasekiau dvi radikalias šios tradicijos gijas. Pirma, kaip radikalią platonizmo priešybę ir galingą idealizmo alternatyvą pasitelkiau Biblijos *Koheleto* knygą. Tuo būdu steigties ir saugos problematiką sugretinau su visiškos nežinios apie transcendentinį egzistencijos akiratį ir apsiribojimo totalia šiapusybe teigimu. Antra, pasekiau tai, ką vadinu anapusybės nyksmu ar slėptimi Vakarų istorijoje. Konkrečiai, nagrinėjau, kaip platonizmą ir metafiziką ardo ir vėlgi apriboja totalios šiapusybės akiratis – šitai išvelgiau Friedricho Nietzsche's ir Martino Heideggerio mąstyme. Šiame akiratyje visa steigties ir saugos problematika transformuojasi ir radikalizuojasi, atsidurdama niekio ir chaoso akiratyje, taip pat papildoma naujais – neribotos plėtros, įveikos ir saviįveikos – dėmenimis. Tai ypač aišku, turint omenyje, Nietzsche's atvertą valios galiai apmąstymo akiratį.

Gilindamasis į pasaulio erdvės ir laiko problematiką suformulavau kultūros kaip policentrinį, monadiškai organizuotų prasmės konsteliacijų sampratą. Rem-

damasis šia veiksmų, dirbinių ir kūrinių konstituojamos erdvės ir laiko samprata, knygoje *Apie pamėklinę būtį*¹⁰ svarščiau kertines teorines, metodologines ir pasaulėžiūrinės Lietuvos kultūros istorijos problemas: savaties dinamiką, funkcionalizmo ir paradigminės istorijos santykį, aprašymo ir argumentacijos, fenomenų spektro ir jų lauko skirtis ir kitus dalykus. Knygoje pasiūliau kelis naujus, paprastai mūsų kultūros istorikų netaikomus conceptualinius įrankius bei kultūros istoriko savivokos būdus, reikalingus nagrinėjant keblius Lietuvos kultūros istorijos reiškinius. Parodžiau, kaip šie įrankiai veikia, nuodugnai svarstydamas anksčiau šiuo požiūriu nenagrinėtą kultūros istorijos šaltinį – XIX a. pradžios pranciškono Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos pamokslą apie „nečystatos“ nuodėmę. Ilgokai vedžiau dailėtyros metodologijos seminarą Vilniaus dailės akademijoje ir iš to išaugo jo dalyvių knyga, kurioje nagrinėjamas XVI–XVII a. lenkų domininkono Fabijono Birkowskio pamokslas apie šventus paveikslus, įteisinantiss bei grindžiantis jų gerbimą¹¹. Tiesa, didesnė seminario dalyvių dalis išsilakstė, pabūgę tokios ypatingos temos, bet kiti labai užsidegė ir padarėme tą darbelį.

Šias sampratas taip pat pritaikiau dabartinės Lietuvos kultūros ir viešosios sąmonės ypatybėms nagrinėti. Aptariau korinę jos erdvės sąrangą (ji sudaryta iš smulkių akučių, kurias skiria sienelės) – savotišką viešosios erdvės, kurioje sklistų teoriniai, etiniai, politiniai svarstymai, ydingą alternatyvą. Nagrinėjau šios erdvės lėkštumą, neleidžiantį pasirodyti viešumoje bent kiek iškilesnėms idėjoms, cinizmą kaip vertybių ir paties aukštybės matmens redukciją, mažaraštiškumą¹², kvailybę¹³ ir kitus dalykus. Šie tekstai priklausytų kultūros kritikos žanrui, tačiau nagrinėdamas dabartinės lietuvių kultūros reiškinius, juose remiuosi hermeneutinės kultūros filosofijos sąvokomis.

Mano hermeneutinės kultūros filosofijos projektas dar anaip tol nėra užbaigtas, gal nėra net įpusėtas. Jį plėtoju, nuo veiksmų, *ethos* eidamas prie veikalų, *techne* ir *poiesis* srities, konkrečiai, prie dirbinių ir kūrinių analizės. Šiuos dalykus vienu ar kitu atžvilgiu jau esu nagrinėjęs straipsniuose¹⁴, o šiuo metu, kaip sakoma, ant mano rašomojo stalo yra antrasis hermeneutinės kultūros filosofijos etiidų tomas – *Darbas ir dirbinys*.

¹⁰ *Apie pamėklinę būtį ir kiti etiidai*, Vilnius: Baltos lankos, 2006.

¹¹ *Gyvas žodis, gyvas vaizdas. Fabijono Birkowskio pamokslas apie šventus paveikslus*, sud. Tojana Račiūnaitė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009. Ten spausdinami ir keli mano straipsniai.

¹² „Mažaraštė kultūra. Sociokultūrinis etiidas“, *Baltos lankos*, nr. 27, 2007.

¹³ „Išminties dorybė. Iš principo ir iš tikrųjų“, *Baltos lankos*, nr. 37, 2012.

¹⁴ „Atvaizdo tvarka. Gombričiniai svarstymai“, in Antanas Andrijauskas (sud.), *Estetikos ir meno filosofijos transformacijos*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir sociologijos institutas, 2005; „Darbas ir dirbinys. Aristotelinis heidegerinis svarstymas“, *Problemos*, 2007, nr. 72; „Atvaizdo riba: 'Nedirbsi drožinio'“, Antanas Andrijauskas (sud.), *Žydų kultūros paveldas: istorija ir dabartis*, Vilnius: Kronta, 2009; „Skonio reikalas“, *Baltos lankos*, nr. 35, 2012; „Paminklas ir laikas. Viollet-le-Duco ir Ruskino kontroversija“, *Athena. Filosofijos studijos*, 2012, nr. 8.

Dirbinių dirbdinimas, mano supratimu, išauga iš giliausios dvilypės žmogaus egzistencinės ar intencinės sąrangos – stokos ir geismo, susijusių su pačiu jo priklausymu pasauliui, priklausomybės nuo pasaulio. Pamatinį kultūros klodą sudaro gamtos dirbimas ir pertvarkymas pagal labai skirtingus projektus ir programas, kurie gamtos daiktus perkeičia į žmogaus daiktus ir ištisus jų ansamblius, lemiančius vienokį ar kitokį egzistencijos pavidalą. Šioje perspektyvoje gamta veriasi žmogui kaip žaliava ir mechanizmai, panaudotini efektyviai veikiant.

Hermeneutine gija šiam tyrimui pasitarnauja Aristotelio filosofija, centruota taip, kad dėmesio lauke atsidurtų prigimtinės rasties bei tvermės (*physis, bios*) ir dirbtinės rasties bei tvermės (*techne, poiesis*) gretinimas, nušviečiantis jas abi. Natūralistinis požiūris aptaria dirbinį kaip gamtos dalį ir redukuoja jį į medžiaginį substratą, išleisdamas iš akių kitą – dirbininę, arba kultūrinę dirbinio prigimtį. Pasirėmęs kai kuriomis savaip peraiškintomis Heideggerio analizėmis, dirbinio rastį ir tvermę aptariu kaip jo glūdėjamą žmogiškojo pasaulio prieglobstyje. Tačiau, skirtingai nuo Heideggerio, mėginu sučiuopti esmišką žmogiškojo pasaulio daugeriopumą ir atitinkamos dirbinio prasminių kontekstų kaitos bei jo steigties ir saugos būdų transformacijos galimybes, dirbinių transkontekstualizaciją, socialinį mobilumą, judėjimą bendrijos viduje ir tarp kelių bendrijų, virsmą preke, dovana ar grobiu.

Seku taip pat „pomirtinę“ dirbinio lemtį – jo nyksmą ir patekimą į ciklinį gamtos stichijų judėjimą. Pagaliau nagrinėju dirbinio „atgimimą“, jo grįžtį, tapimą radiniu, paminklu, eksponatu. Šios dirbinio grįžties prielaida yra tam tikras sąmonės judesys – atgręžtis, akivaizdžiausiai pasireiškusi Renesansu ir nuo to laiko tikrai stiprėjanti.

Darbo ir dirbinio analizė, savo ruožtu, yra pirmoji dalis darbo, kuris ateityje turėtų apimti taip pat kūrybą ir kūrinį. Nagrinėjant pastarąjį, teks imtis įvairių ir skirtingų menų problematikos: laikinių praeiginių ir statinių patvariųjų, konstrukcinių ir vaizduojamųjų. Kiekvienam iš jų būdinga savita problematika, kuri, judant hermeneutiniu ratu, savo ruožtu suteikia esmingas išvadas hermeneutinei kultūros filosofijai ir reikalauja tikslinti anksčiau padarytas, o kartais ir gerokai jas keisti. Ši proginė mano paties atgręžtis į savo filosofinio darbo visumą paskatino įvertinti, kurioje kelio vietoje dabar esu. Įsitikinau, kad gaišti nėra kada, reikia sparčiai eiti pirmyn. O gal, pasirinkdamas ne tokią herojišką leksiką pasakyčiau, kad mano didžiojo žaidimo taisyklės yra daugmaž paaiškėjusios ir belieka tą žaidimą tęsti, kol nuskambės baigiamasis švilpukas. Lyg ir nepanašu, kad šis žaidimas man nusibostų anksčiau.